

*** ધા-6 (સા.વિજ્ઞાન) * પ્રથમ સત્ર ***

*** પ્રકરણ-14 ***

*** (વિવિધતામાં એકતા) ***

*** વિવિધતાની સમજ :-**

- આપણો દેશ વિવિધતા ધરાવતો દેશ છે.
- ધર્મ, ભાષા, મતિ અને આર્થિક અસમાનતા સાથે વિવિધતા ધરાવતો આપણો દેશ વિશ્વમાં અનોખી ઓળખ ધરાવે છે.
- ખોરાક, તહેવાર, રીત-રિવાજ અને પોશાક ઉપરાંત સમાજજીવનમાં ભિન્નતા મેળા મળે છે.
- ભારતના લોકોમાં જેટલી વિવિધતા છે. એટલી વિવિધતા દુનિયાના બીજા દેશોમાં મળતો જ હશે.
- વિવિધતાઓના કારણે જ ભારત એક ઉપખંડ બની ગયો છે.
- આપણા દેશમાં કુશીરથી કુન્યાકુમારી સુધી અને ગુજરાતથી અરુણાચલ પ્રદેશ સુધી દેશવાસીઓના રૂપ-રંગ, પોશાક, ધર્મ, ભાષા, ખાન-પાન વગેરેમાં ભિન્નતાઓ છે.

*** ધર્મ :-**

- આપણા દેશમાં વિવિધ ધર્મમાં આસ્થા ધરાવતા લોકો રહે છે.
- હિન્દુ, ઈસ્લામ, ખ્રિસ્તી, શીખ, બૌદ્ધ, જૈન, જરથોસ્તી અને યહૂદી ધર્મ ધાળતા લોકો અહીં હાજીરબાજી રહે છે.
- ધર્મમાં ભિન્નતા હોવા છતાં સૌ સમાન રીતે ધર્મનું આચરણ કરી શકે તેવા શુભ આચાર્ય માટે આપણા દેશમાં બધાં જ ધર્મોને સરખું મહત્વ આપવામાં આવે છે.

*** ભાષા :-**

- આપણાં દેશમાં હિન્દી, અંગ્રેજી, ગુજરાતી, બંગાળી, મરાઠી, પંજાબી, તમિલ, તેલુગુ, કન્નડ, મલયાલમ, ઉડિયા, અને કોંકણી ભાષા બોલાય છે.
- ભાષામાં ભિન્નતા હોવા છતાં આપણા દેશમાં એકતા અને આ દેશની એકતાને મજબી રાખવા આ વિવિધ ભાષાઓ મહત્વ ધરાવે છે.

* સાંસ્કૃતિ :-

- આપણા દેશમાં વિર્મ અને ભાષામાં ભિન્નતા હોવાને સાંસ્કૃતિક વિવિધતા બોલે છે.
- વિવિધ પ્રદેશ કે રાજ્યમાં સાંસ્કૃતિક વિવિધતા સરળતાથી મેળવી શકાય છે.
- દિવાળી, મકરસંક્રાંતિ, હોળી, દશરા, શિવરાત્રી, ગણેશ ચતુર્થી, ઈદ, નાતાલ, અમાઠી બાજ, મહારમ, બુદ્ધજયંતી, મહાવીર જયંતિ, એાળમ, પતેતી, વૈશાખી વગેરે તહેવારો દેશના જુદા-જુદા ભાગોમાં વસતા લોકો સાથે મળીને ઉજવે છે.
- વિવિધતાઓ સાથે પ્રમનાં ખાન-પાન, પોશાક, રહેઠાણ, માન્યતાઓ, રીત-રિવાજ વગેરેમાં પણ અલગ પડેલી વિવિધતાઓ રહેલી છે.
- સ્થળની આબોહવા, ભૂપૃષ્ઠ, ખેતી, જંગલો વગેરે ભૌગોલિક બાબતોના કારણે દેશ વિવિધતાવાળો બનેલો છે.

* આપણાં દેશનાં મહાતાં નૃત્યો :-

- રાસ-ગરબા — (ગુજરાત)
- ભાંગડા — (પંજાબ)
- કથક — (ઉત્તર પ્રદેશ)
- કૂચીપૂડી — (આંધ્ર પ્રદેશ)
- કથકલી — (કેરલ)
- ભરતનાટ્યમ — (તમિલનાડુ)
- બિહુ — (અસમ)
- ઓડિસી — (ઓડિશા)
- ધુમ્મર — (રાજસ્થાન)
- લાવણી — (મહારાષ્ટ્ર)

* રીઆટલું મહા : -

તહેવાર

પતેતી
ઈદ
શિવરાત્રી
વૈશાખી
નાતાલ
મહાવીર જયંતી

ધર્મ

પારસી
ઈસ્લામ
હિંદુ
શીખ
ખ્રિસ્તી
જૈન

ભાષાઓ

તેલુગુ
કન્નડ
પંમબી
ઉડિયા
ગુજરાતી
તમિલ
મલયાલમ
કોંકણી

રાજ્યો

આંધ્રપ્રદેશ, તેલંગાણા
કર્ણાટક
પંમબ
આંડિશા
ગુજરાત
તમિલનાડુ
કેરલ
મહારાષ્ટ્ર

* વિવિધતામાં એકતા :-

- ભારતીય સંસ્કૃતિ વિશ્વની પ્રાચીનતમ સંસ્કૃતિઓમાંની એક છે.
- આપણા દેશની પ્રમુખ પોશાક, ખોરાક, રહેઠાણ, ધર્મ, ભાષા, રીત-રિવાજો, તહેવારો વગેરે અનેક બાબતોમાં એકબીજાથી ભિન્ન છે. છતાં, દેશવાસીઓમાં ભાવાત્મક એકતા જોવા મળે છે.
- વિવિધતામાં એકતા એ આપણી સંસ્કૃતિની આગવી વિશિષ્ટતા છે.

- જુદા-જુદા ધર્મો, ભાષાઓ તથા ઇતિહાસના લોકો પોતાના રાષ્ટ્ર માટે પ્રેમ, સન્માન, દેશ માટે ત્યાગની ભાવના તથા તાદાત્મ્યની લાગણીઓ એક સમાનભાવે અનુભવે તેને 'રાષ્ટ્રીય એકતા' કહે છે.

- રાષ્ટ્રીય એકતાને રાષ્ટ્રના આર્થિક, સામાજિક, આધ્યાત્મિક વગેરે ક્ષેત્રોમાં વિકાસ થાય છે.

- વિવિધતાઓની વચ્ચે પણ લોકો શાંતિ, સલામતી અને સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી જ **ડૉ. રાધાકૃષ્ણનું કહ્યું છે કે,**

"મેં આપણે એક રાષ્ટ્રના રૂપમાં જીવિત રહેવું હશે તો આપણે સૌએ રાષ્ટ્રની એકતાની આવશ્યકતા સ્વીકારવી જ પડશે."

- આઠાદીની લડતમાં દેશવાસીઓએ રાષ્ટ્રપ્રેમ અને સમર્પણની ભાવના થકી રાષ્ટ્રીય એકતાનાં દર્શન કરાવ્યાં હતાં.

- વિવિધતામાં એકતા આપણા દેશની વિશેષતા છે.

- વિવિધ ઇતિહાસ, ધર્મો, રીત-રિવાજો, સંસ્કૃતિઓ, ભાષાઓ વગેરેનો સમન્વય ભારતમાં થયો છે.

- ભારત વૈવિધ્ય ધરાવતા દેશ હોવાને ભાતીંગળ સંસ્કૃતિનું સર્જન કરી શક્યો છે.

- ભારતે વસુધૈવ કુટુંબકર્મ (સમગ્ર વિશ્વ એક કુટુંબ છે.)ની ભાવનાને વિશ્વમાં સાકાર કરી છે.

- ભારતે ધાર્મિક અધિષ્ઠિતા અને સર્વધર્મ સમાવેશનો પ્રસાર વિશ્વમાં કર્યો છે.

- ભારત બિનસાંપ્રદાયિક દેશ છે.

- વિવિધતામાં એકતા એ ભારતીય સંસ્કૃતિનું મહત્વપૂર્ણ લક્ષણ છે.

- આપણા દેશમાં ધર્મો - સંપ્રદાયો, જ્ઞાતિઓ, ભાષાઓ અને ઉત્સવોનું સંમિશ્રણ જોવા મળે છે.

- ભારતના લોકો સદા અસ્તિત્વની ભાવનાને પોતાનું જીવન જીવે છે.

- ભારતીય પ્રમુખે આપણી વિવિધતાનું સંવર્ધન અને જતન કર્યું છે, જે અદિતીય છે.

* વિવિધતા અને સમાનતાના પ્રયાસો *

- આપણા દેશમાં અનેક પ્રકારની વિવિધતા મેવા મળે છે. આ કારણે ક્યારેક વિવિધતાને લઈ ભેદભાવ મેવા મળે છે.
- દેશમાં અમીર-ગરીબ, છોકરા-છોકરી, સાક્ષર-નિરક્ષર, શહેરી-ગ્રામીણ અને જ્ઞાતિ આધારિત ભેદભાવ મેવા મળે છે.
- પ્રારંભિક સમાજરચનામાં વ્યવસાય આધારિત વર્ણવ્યવસ્થા હતી. કેટલાક સમુદાયો આ કારણે આર્થિક-સામાજિક રીતે પછાત રહી જવા પામ્યા હતા. આથી જ્ઞાતિ આધારિત ભેદભાવ ઉદભવ્યા હતા.
- ઘણું કુશળ સાક્ષર લોકો વધુ આવક પ્રાપ્ત કરે છે. જેથી ભણતા લોકોનું ગુવર્નધારણા ઊંચું મેવા મળે છે. સમાજમાં તેઓ મોટાનું સ્થાન ધરાવે છે. સાક્ષર અને નિરક્ષર વ્યક્તિના ભેદભાવ ઊભા થાય છે.
- આપણો દેશ ગામડાઓનો બનેલો છે. દેશમાં ગ્રામીણ લોકોની સંખ્યા વધુ છે. શહેરી લોકોનું પ્રમાણ તુલનામાં ઓછું છે.
- ગ્રામીણ અને શહેરી લોકોના ગુવર્નધારણામાં મોટો તફાવત હોવાના કારણે ભેદભાવ ઊભા થાય છે.
- દેશની આઝાદી પછી દેશના બંધારણમાં સમાનતાના અધિકારને સ્થાન મળતાં અસ્પૃશ્યતા નાબૂદ કરી દેવામાં આવી છે.
- સમાનતાના અધિકારિક સૌને રાષ્ટ્રમાં સમાન તક, ન્યાય અને દરજ્જો પ્રાપ્ત થાય છે.
- મફત અને ફરજિયાત શિક્ષણના અધિકારનો કાયદો અમલમાં મુકાયો છે. જેથી સૌને સમાન રીતે પ્રાથમિક શિક્ષણની તક મળવા લાગી છે.
- લોકોના સામૂહિક વિકાસ માટે ગ્રામ્ય સડકો, પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો, વીજળી, પીવાના પાણીની સુવિધાઓ વગેરે પાયાની સુવિધાઓ સરકારે વધારી છે.
- લોકો પોતાના ધર્મનું પાલન કરે, પોતાની ભાષા બોલી શકે અને પોતાના તહેવારો ઊજવે શકે, એ પ્રકારની સ્વતંત્રતાઓ મળવાના કારણે આઝાદી પછીનાં વર્ષોમાં ભેદભાવો નામશેષ થઈ રહ્યા છે.
- ચોક્કસ જ્ઞાતિના લોકો માટે ગ્રામપંચાયતે તથા સંસદ સુધીની ચૂંટણીમાં કેટલીક બેઠક અનામત રાખવામાં આવી છે. નોકરીઓમાં પણ આ બાબત દયાનમાં રાખવામાં આવી છે.
- વિદ્યાર્થીઓ માટે દાખલથ, શિક્ષણવૃત્તિઓ અને આર્થિક સહાયની યોજનાઓ અમલમાં આવી જેથી સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય તથા સાંસ્કૃતિક ક્ષેત્રે સૌને આગળ વધવાની તક પ્રાપ્ત થઈ રહી છે.

* છોકરા-છોકરી અંગના ભેદભાવ :-

- ભારત જ નહિ પણ વિશ્વના કોઈ પણ રાષ્ટ્રની પ્રગતિ અને વિકાસમાં માનવસંસાધન તરીકે સ્ત્રીઓની ભૂમિકા ખૂબ જ મહત્વની છે.
- સ્ત્રી-પુરુષની જૈવિક ભિન્નતાની સાથે સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક દૈનિકોલકે છોકરીઓના ઉછેરમાં ભેદભાવ હોવાનું બંનેના વિકાસ પણ અલગ રીતે થાય છે.
- આજ પણ મોટાભાગનાં કુટુંબોમાં મહિલા ઘરકામ કરે, રસોડામાં રસોઈ બનાવે અને બાળઉછેરનું કામ કરે છે. સ્ત્રીઓને કુટુંબવિષયક કોઈ નિર્ણય લેવાની સત્તા નથી.
- આશંકાની અપૂરતી દેખભાળ, શિક્ષણ અને આર્થિક અધિકારોની દેહરીઓને વંચિત રાખવામાં આવે છે.
- કુપડામાં, રમતોમાં, એલ્યાસની તકોમાં, હરવા-ફરવા, વિચાર અને વ્યવહાર વગેરેમાં છોકરીઓ સાથે ભેદભાવ રાખવામાં આવે છે.
- છોકરીઓમાં સાક્ષરતાનું પ્રમાણ નીચું હોવાનું છોકરીઓ બાળલગ્ન, પડદાપ્રથા, દહેજપ્રથા તથા અન્ય કુરિવામોનો ભોગ બને છે.
- સમાજમાં પુત્ર જન્મને પ્રાધાન્ય હોવાનું સ્ત્રી-બૂલ હત્યાનો ભોગ બને છે.
- વિવિધ ક્ષેત્રમાં મહિલાઓનું એક પ્રમાણ સ્ત્રી-પુરુષના ભેદભાવ સ્પષ્ટ કરે છે. એ કે સમાજમાં મૂલિ અને શિક્ષણનો વ્યાપ વધવા સાથે આ ભેદભાવો ભૂંસાતા મળે છે.

* સ્ત્રીઓ પ્રત્યેના ભેદભાવ દૂર થાય તે માટેના પ્રયાસો :-

1992 માં રાષ્ટ્રીય મહિલા આયોગની રચના કરવામાં આવી છે. ગરીબ મહિલાઓ સહકારીયા જ્યાં મેળવી શકે તે માટે નારી અઘલતોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

મહિલાઓની સમસ્યાઓના નિવારણ માટે મહિલા ઉત્થાણ કેન્દ્રોની રચના થઈ છે.

દેશમાં કન્યા-કેળવણીનું પ્રમાણ વધે તે માટે સમાજ અને સરકાર સહિયારા પ્રયત્ન કરે છે.

કુટુંબની માલ-મિલકતમાં સમાન હિસ્સો મળે તે માટે કાયદાઓ બનાવવામાં આવ્યા છે.

બાળલગ્ન, દહેજપ્રથા અને સ્ત્રીબૂલ હત્યા અટકાવવા માટે કડક કાયદાઓ ધડવામાં આવ્યા છે.

દેશમાં મહિલાઓને સમાન દરજ્જો, શિક્ષણ અને સલામતી પ્રાપ્ત થાય તે માટે 1980 ની અનેક કાર્યક્રમો અમલમાં મુકાયા છે.

ક્રમ	દાર્શનિક	સ્થાપક	દાર્શનિક	દાર્શનિક	પ્રતિક
૧.	પિત્રસ્ત્રી	ઈશુ ખ્રિસ્ત	બાઈબલ	અર્થ	ક્રોસ
૨.	બૌદ્ધ	ગૌતમ બુદ્ધ	ત્રિપિટક	પગોડા	સ્પષ્ટિક
૩.	હિન્દુ	સનાતન	ભગવત ગીતા	મંદિર	ઉંઝ આમ
૪.	ઈસ્લામ	મુહમ્મદ પયગંબર	કુરાન	મસ્જિદ	બીજનો ઘાંટ
૫.	શીખ	ગુરુ નાનક	ગ્રંથ આહુમ	ગુરુ દ્વારો	કિરપાલ
૬.	જૈન	મહાવીર સ્વામી	કલ્પ સૂત્ર	દરોસર	
૭.	પાર્સી	એમશ જવશોસ્ત	એવેસ્તા	અગિયાદો	અગિન (આતશ)
૮.	તાબો	નાબોલસ	તેહફિંગ	—	
૯.	ક્રાઈસ્ટીયનિટી	ક્રાઈસ્ટીયનિટી	ક્રાઈસ્ટીયનિટી	—	

* વિવિધ રાજ્યોની ભાષાઓ :-

ક્રમ	રાજ્ય	રાજભાષા અને માન્યભાષા
1	અમરુણાચલ પ્રદેશ	અંગ્રેજી
2	અસમ	અસમિયા, બોડો
3	આંધ્રપ્રદેશ	તેલુગુ, ઉર્દૂ
4	આંધ્રિયા	આંધ્રિયા
5	ઉત્તર પ્રદેશ	હિન્દી, ઉર્દૂ
6	ઉત્તરાખંડ	હિન્દી
7	કર્ણાટક	કન્નડ
8	કેરલ	મલયાલમ
9	ગુજરાત	ગુજરાતી
10	ગોવા	કોંકણી, મરાઠી
11	હતીસગઢ	હિન્દી
12	જમ્મુ-કશ્મીર	કશ્મીરી, ઉર્દૂ, ડોગરી
13	ઝારખંડ	હિન્દી, સંથાલી
14	તમિલનાડુ	તમિલ
15	ત્રિપુરા	બંગ્લા (બંગાળી)
16	નાગાલેન્ડ	અંગ્રેજી
17	પશ્ચિમ બંગાળ	બંગ્લા, નેપાલી
18	પંજાબ	પંજાબી
19	બિહાર	હિન્દી, મૈથિલી

ક્ર. સં.	રાજ્ય	રાજભાષા અને માન્યભાષા
20.	મહિષુર	મહિષુરી
21.	મધ્ય પ્રદેશ	હિન્દી
22.	મહારાષ્ટ્ર	મરાઠી
23.	મિઝોરમ	અંગ્રેજી
24.	મેઘાલય	અંગ્રેજી
25.	રાજસ્થાન	હિન્દી
26.	સિક્કિમ	લેપચા, નેપાલી
27.	હરિયાણા	હિન્દી
28.	હિમાચલ પ્રદેશ	હિન્દી

ક્ર. સં.	કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ	રાજભાષા અને માન્યભાષા
1.	દિલ્લી	હિન્દી, ઉર્દૂ, પંજાબી
2.	અંદમાન અને નિકોબાર	હિન્દી, તમિલ, બાંગ્લા
3.	ચંડીગઢ	હિન્દી, પંજાબી
4.	દમણ અને દીવ	ગુજરાતી
5.	દાદરા અને નગાવલવેલી	ગુજરાતી, હિન્દી
6.	પુડુચેરી	તમિલ, તેલુગુ, મલયાલમ
7.	લક્ષદ્વીપ (માલદ્વીપ)	જેસરી, માહલ

* ભારતનાં પ્રાદેશિક નૃત્યો :-

ક્રમ	રાજ્યનું નામ	પ્રાદેશિક નૃત્યો
1.	અસમ	બિહુ, ઝોજપલી, અંકિયા નટ, કલિંગોપાલ મહારાસ, નટપૂમ, નાગ નૃત્ય, બિહુઆ ખલ ઝાંગલી.
2.	આંધ્રપ્રદેશ	વીદી ભગવતમ, કુચાપુડી, કુમ્મી, મયૂરી
3.	બિહાર	મત જતીન, ફાગુલ, પૂરબી, વિદિશિયા, માધા, કુર્મ
4.	ગુજરાત	દાંડિયા, ઝરબા, ભવાઈ, રાસલીલા, ગણપત ભજન
5.	હરિયાણા	સાંગ, ઘોડીનાચ
6.	હિમાચલ પ્રદેશ	લુધી, મુઝરા, ડાંગી, દખેલી, દારબા
7.	જમ્મુ અને કશ્મીર	દિક્ત, રોફ, ચાકરી, ભારવાળીત
8.	કેરલ	મોહિની, આટમ, આતન પુલાલ, કદકલો, કુડીપટ્ટમ, કાલીપટ્ટમ, સોરી, ભદ્રકવિ
9.	કર્ણાટક	યક્ષગાન, વીરગારસ, કુંજીતા, કોડવાસ, કુર્ગ
10.	મહારાષ્ટ્ર	લમોશા, લેઝિમ, મોની, બોહદા
11.	મધ્યપ્રદેશ	મઘા, નવરાની, ટપાડી, ડાંગલા, પાલી, દેરિયા
12.	પંજાબ	ભાંગડા, કીકલી, ધમાન
13.	રાજસ્થાન	ખયાલ, ધૂમર, ઘાપાલ, કઠપૂતલી, પનિહારી, ગાપિકા, લીલા, ઢોલામારુ, કુષ્ઠ
14.	તમિલનાડુ	કોલટમ, ભરતનાટ્યમ, કોટ્ટાયમ, કુમ્મી, કારાગમ, વસંત
15.	ઉત્તરપ્રદેશ	ગીટંકી, ચૂલા, દખેલી, રાસલીલા
16.	પશ્ચિમ બંગાળ	મત્રા, કીર્તન, ગમ્ભીરાં, રામવેશ, કાઠી
17.	નાગાલેન્ડ	લિમ, નૂરાલિમ, કુમીનાળા, રેંગમા, ચોંગ, ખેવ
18.	મણિપુર	નટરાસ, વ્યાંગટા, સંકીર્તન વસંતરાસ, મહારાસ, પુંગચાલોન, મણિપુરી

ક્રમ	રાજ્યનું નામ	પ્રાદેશિક નૃત્યો
19.	ઝારખંડ	ધુમકુડિયા, જદુર, સરહૂલ, બૌમા, પિદાયત, કીર્તિનીયાં, પવરિયા, સમાચકેવા
20.	એંડોરિશા	સંચાદ, ડડાનટા, પૈકા, સવારી, એંડોરિસી
21.	ઉત્તરાખંડ	કુજરી, કુરન
22.	છત્તીસગઢ	શૌલા, ભગોરિયા
23.	મેઘાલય	બંગલા
24.	મિઝોરમ	પખુપિલા, ચેરોકાન
25.	લક્ષદ્વીપ	પરિચાકાલી

* ભારતીય તાહેવાર *

ક્રમ	તાહેવાર	કયારે આવે ?
1.	ઉત્તરાયણ	14 મી મન્યુઆરી
2.	પ્રમસતાક દિન	26 મી મન્યુઆરી
3.	વસંત પંચમી	મહા વદ પાંચમ
4.	શિવરાત્રી	મહા વદ તૈરસ
5.	હોળી	દાગણ વદ પૂનમ
6.	રામ નવમી	ચૈત્ર સુદ નોમ
7.	મહાવીર જયંતિ	ચૈત્ર સુદ તૈરસ
8.	એઆત્રીજ	વૈશાખ સુદ ત્રીજ
9.	રથયાત્રા	એઆઘાઠ સુદ બીજ
10.	રક્ષાબંધન	આવળ સુદ પૂનમ
11.	જન્માષ્ટમી	આવળ વદ આઠમ
12.	સ્વાતંત્ર્ય દિન	15 મી એગિષ્ટ
13.	વિજયાદશમી	એઆસો સુદ દશમ
14.	દિવાળી	એઆસો વદ એઆસ